

DESCOPERIRI DIN EPOCA BRONZULUI ÎN DEPRESIUNEA SĂLAJULUI

Depresiunea Sălajului, aflată în prelungirea nord-estică a depresiunii Silvaniei, este limitată la Est de dealurile Sălajului, iar la Vest de culmea Codrului. Străbătută de râul Sălaj, depresiunea este bine individualizată, aici aflându-se una din cele mai întinse și mai largi netezite sectoare ale platformei colinare Sălăjene, în jurul cotei de 300 m și cu o coborîre sub această cifră înspre Vest¹.

Descoperirile arheologice mai vechi din zonă, puțin numeroase, au avut toate un caracter fortuit. Cercetarea sistematică a urmelor străvechi și vechi de aici este de dată recentă, ea realizându-se prin efortul comun al muzeelor din Baia Mare și Zalău. Deși în prezent sînt identificate un număr destul de mare de obiective arheologice, din neolitic pînă în secolul al XII-lea e.n., doar puține dintre ele au fost investigate și prin săpături². Din această cauză, diferitele epoci istorice rămîn încă puțin cunoscute, chiar epoca bronzului, căreia îi aparțin cele mai multe din descoperiri, neavînd încă stabilită întreaga gamă de trăsături și caractere.

Totuși, repertorierea descoperirilor epocii bronzului și apoi discutarea unora dintre problemele pe care le ridică acestea devine de pe acum necesară, mai ales avînd în vedere faptul că ele aduc o contribuție importantă la înțelegerea evoluției de ansamblu a spațiului nord-transilvănean în mileniul al II-lea î.e.n.

Într-o înșiruire pornită de la Sud-Vest spre Nord-Est, urmînd cursul râului Sălaj, descoperirile epocii bronzului din depresiunea Sălajului sînt următoarele:

1. *Sincraiul Silvaniei* (com. Dobrin, jud. Sălaj). Așezare a culturii Suci de Sus în punctul *Barázdabát*³. Lucrările de îmbunătățiri funciare efectuate în acest punct au distrus în mare măsură stratul de cultură, care a avut o grosime apreciabilă la peste 0,60 m. Fragmentele ceramice găsite sînt în majoritatea de factură grosolană și aparțin categoriei de ceramică uzuală. Ele sînt ornamentate cu striuri, iar unele au sub buză brîie alveolare. Au fost descoperite și cîteva fragmente ceramice mai fine, ornamentate cu motive geometrice excizate-incizate. (Fig. 1/1—8)

2. *Bulgari* (com. Sălățiș, jud. Sălaj). Așezare a culturii Suci de Sus în punctul *La Izvoare*⁴. Fragmentele ceramice culese la suprafață aparțin atît categoriei de vase fine, orna-

¹ V. Mihăilescu, *Dealurile și cîmpiile României*, București, 1966, p. 101.

² În afara stațiunilor ce urmează a fi menționate, în depresiunea Sălajului au mai fost cercetate prin săpături cimitirul feudal timpuriu de la Nadiș (M. Zdroba în anul 1966, materialul inedit la Muz. Baia Mare) și așezarea de la Oarța de Sus — *Măgura*, unde au fost descoperite urme din neolitic, perioada de tranziție spre epoca bronzului și epoca dacică, v. E. Comșa și C. Kacsó, în *Materialie*, 10, 1973, p. 47 sqq.

³ Cercetări E. Lakó și A. V. Matei. Materialul la Muz. Zalău.

⁴ Așezare descoperită de A. V. Matei. Materialul la Muz. Zalău.

mentate cu motive excizate-incizate, cât și categoriei de vase grosolane, decorate cu striuri și motive în relief: proeminente, briuri alveolare etc. (Fig. 1/9—19).

3. *Nadiș* (sat aparținând orașului Cehu Silvaniei, jud. Sălaj), a. Într-un punct neprecizat au fost găsite fragmente ceramice de tip Wietenberg⁵. b. Depozit de bronzuri (Nadiș I)⁶. În colecția L. Szikszay se găseau din acest depozit patru culturi, o seceră, trei topoare cu disc și un topor mai mic. Probabil aceleiași depozit îi mai aparține un topor cu disc aflat la muzeul din Cluj-Napoca. c. Depozit de bronzuri (Nadiș II)⁷. Din depozitul găsit în punctul *Dosu Boznii* în colecția Szikszay se aflau șapte brățări și o daltă.

4. *Horoaia Cebului* (sat aparținând orașului Cehu Silvaniei). Depozit de bronzuri descoperit, se pare, în anul 1874⁸. În colecția L. Szikszay și apoi în colecția colegiului Wesselényi au ajuns: un topor cu aripioare, un celt cu gura concavă, două fragmente de celt, două seceri, patru topoare cu disc și cinci brățări. Din acestea câteva se păstrează acum la muzeul din Zalău.

5. *Cehu Silvaniei*. După M. Roska, în muzeul din Cluj-Napoca se păstrau fragmente ceramice aparținând bronzului timpuriu, descoperite în punctul *Cetate*⁹.

6. *Ulcing* (sat aparținând orașului Cehu Silvaniei). Depozit de bronzuri (?) constând din verigi, descoperit în punctul *Sâncalja*¹⁰.

7. *Bicaz* (jud. Maramureș). a. Necropolă tumulară amplasată pe o culme prelungită, domoală, cu o orientare Est-Vest, numită *Togul Nemților*¹¹. În cadrul necropolei au fost identificați 31 de tumuli, numărul lor este însă foarte probabil mai mare. Sesiizarea tuturor movilelor funerare este dificilă, întrucât cea mai mare parte a necropolei este acoperită de păduri. Diametrele tumurilor variază între aproximativ 20 și 60 de m. Înălțimile lor nu pot fi stabilite decât estimativ, sînt însă și movile mai înalte de 8 m. În anul 1978 a fost efectuat un prim sondaj de verificare într-unul din tumulii necropolei. Acest sondaj, chiar dacă n-a dat rezultate definitive, a permis să se tragă primele concluzii cu privire la apartenența culturală și încadrarea cronologică a necropolei. b. Depozit de bronzuri descoperite în punctul *Valea Ungbiului* (Bicaz I)¹². O parte din piese au fost găsite înainte de anul 1977, o altă parte în urma unui sondaj efectuat în toamna aceluiași an. Depozitul are greutatea de 226,155 kg și conține 81 de piese finite, întregi sau fragmentare (arme, unelte, podoabe) și 404 turte. c. Depozit de bronzuri găsit în anul 1978 la cca. 40 m Nord-Est de locul de descoperire a primului depozit (Bicaz II)¹³. Avînd o greutate de 142,481 kg, depozitul este compus din 244 piese finite, 10 cioturi de turnare, bucăți de bronz și resturi de turnare, 364 turte.

8. *Oarța de Sus* (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș). a. Așezare a culturii Wietenberg în punctul *Dealul Stremțului*¹⁴. La suprafață au fost găsite numeroase fragmente ceramice ce aparțin fazei a doua a culturii. Formele de vase identificate pînă în prezent sînt castroanele, farfuriile, ceștile, oalele mari. Ele sînt ornamentate cu benzi de linii hașurate, x-uri,

⁵ Informații M. Zdroba.

⁶ *ArchErt*, 17, 1897, p. 358; *Roska, Rep.*, p. 273, nr. 218, fig. 327; A. Vulpe, *Äxte und Beile in Rumänien*, I, PBF, 9, 2, p. 88, pl. 34/482; A. Mozsolics, *Bronze — und Goldfunde des Karpatenbeckens*, Budapest, 1973, p. 180; M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 65, pl. 56/28.

⁷ *ArchErt*, 17, 1897, p. 358; M. Roska, *loc. cit.*; A. Mozsolics, *loc. cit.*; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 149.

⁸ J. Hampel, *Trowailles*, p. 88 sq.; idem, *Bronzkeor*, II, p. 106 (conținutul depozitului dat aici este următorul: o daltă cu toc, un topor cu disc, o seceră, două verigi ornamentate); *ArchErt*, 17, 1897, p. 357 sq.; M. Roska, *op. cit.*, p. 208, nr. 19; M. Rusu, în *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 206, nr. 33; A. Mozsolics, *op. cit.*, p. 163; A. Vulpe, *op. cit.*, p. 93, pl. 37/515—518; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 61, pl. 49/9—12.

⁹ M. Roska, *op. cit.*, p. 272, nr. 208.

¹⁰ *Ibidem*, p. 308, nr. 96.

¹¹ Necropola de la Bicaz a fost descoperită în anul 1969 de C. Kacsó, care a efectuat și primele săpături.

¹² C. Kacsó, în *SCIVA*, 31, 1980 (sub tipar).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Așezarea a fost descoperită de Tr. Rusu profesor de la Școala Generală din Oarța de Sus, care a donat materialele găsite la suprafață muzeului din Baia Mare.

linii paralele oblice, caneluri înguste, motive în relief (în special brîuri alveolare). *b.* Așezare a culturii Suciului de Sus în punctul *Oul Făgetului*¹⁵. În urma sondajului efectuat în anul 1977 s-a stabilit că grosimea stratului ce aparține culturii Suciului de Sus este de 0,40—0,60 m, el suprapunînd un nivel neolitic. Au fost găsite numeroase fragmente ceramice, precum și cîteva vase parțial întregibile. Dintre formele sesizate menționăm vasele cu buza răsfrîntă în exterior și gîtul înalt, vasele-sac, vasele-borcan, străchinile, ceștile. Ornamentația lor constă din striuri, excizii-incizii, motive în relief. Sporadic și numai în zona superioară a stratului epocii bronzului au apărut și fragmente ceramice de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Au fost găsite și cîteva obiecte de lut ars (*Fig. 2/1—14*). *c.* Așezare a culturii Suciului de Sus în punctele *Minzata* și *Certeze*, toponimice locale ce denumesc zona mai înaltă și, respectiv, zona mai joasă a aceluiași deal¹⁶. Acest deal este despărțit de dealul *Oul Făgetului* de un mic pîrîiaș, s-ar putea deci ca cele trei puncte menționate să fi fost locuite de aceeași comunitate. Fragmentele ceramice găsite la suprafață sînt în majoritatea lor de factură grosolană și sînt decorate cu striuri. Un număr mic de fragmente aparțin vaselor de bună calitate, ornamentate cu motive excizate-incizate. Au apărut și aici cîteva fragmente negre în exterior, roșii în interior. *d.* În fosta colecție A. Bohățel se găsea un topor cu disc descoperit, după M. Roska, în punctul *Peste Deal*¹⁷. *e.* Celt de tip transilvănean, varianta M. Rusu—B₁, găsit în punctul *Măgura*, în anul 1971¹⁸. *f.* Topor de tip *Drajna*, găsit în anul 1974, în punctul *Ghile Coșoaiiei*¹⁹. *g.* Topor cu disc, avînd partea cu disc și bara de sub acesta ruptă din vechime, descoperit în punctul *Iclej*, în anul 1975²⁰.

9. *Oarța de Jos. a.* Așezare în punctul *Vilceana Rusului*, descoperită în anul 1970²¹. După un prim sondaj, cu caracter de informare, efectuat în acest punct în anul 1971, cercetările au continuat în anii 1977—1979, fără a fi încă terminate. Au fost săpate pînă acum șapte șanțuri și mai multe suprafețe. Așezarea are două nivele de locuire. Stratul inferior, de culoare gălbui-cenușie, are grosimea de 0,10—0,40 m și conține depuneri *Wietenberg II*. În cadrul acestui strat a fost surprinsă o singură locuință, foarte probabil de tip colibă. Stratul superior, de culoare neagră-cenușie, atinge în unele porțiuni grosimea de 1,20 m. El aparține culturii Suciului de Sus. Locuințele găsite în acest strat sînt toate de suprafață. Unele dintre ele au vetre interioare. Materialul arheologic din primul nivel este relativ sărăcăcios și constă exclusiv din ceramică. Stratul Suciului este mult mai bogat, alături de vase întregi, întregibile și foarte numeroase fragmente ceramice, găsindu-se obiecte de lut ars (greutăți, fusaiole, discuri perforate), două ace de bronz, un mic tipar, cîteva mici obiecte de silix. În același strat au fost descoperite și un număr redus de fragmente de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Stațiunea a fost locuită și în mileniul I e.n. *b.* Așezare a culturii Suciului de Sus în punctul *Alac*²².

10. *Ariniș* (jud. Maramureș). În punctul *Subt ogrăzi*, în apropiere de actualul sediu al Consiliului Popular comunal, așezare a culturii Suciului de Sus²³. Fragmentele ceramice găsite

¹⁵ Așezarea descoperită de Tr. Rusu. Sondajul a fost executat de C. Kacsó cu concursul elevilor Școlii Generale din Oarța de Sus. Materialele se află la Muz. Baia Mare.

¹⁶ Așezare identificată în anul 1878 de C. Kacsó și Tr. Rusu. Materialele la Muz. Baia Mare.

¹⁷ M. Roska, *op. cit.*, p. 91, nr. 83, fig. 118; A. Vulpe, *op. cit.*, p. 84, pl. 28/318. Toponimicul „*Peste deal*” nu este cunoscut în raza localității Oarța de Sus. Există aici un punct, numit *Dealul Crucii*, la Sud de care se află *Minzata*. S-ar putea ca toporul să fi fost găsit aici, mai ales că acest punct se află față de Oarța de Sus într-adevăr „peste” *Dealul Crucii*.

¹⁸ C. Kacsó, în *Apulum*, 15, 1977, p. 146, fig. 8/1.

¹⁹ Idem, în *Acta MN*, 14, 1977, p. 57, fig. 1.

²⁰ Idem, în *Marmatia*, 3, 1977, p. 29, fig. 2.

²¹ Stațiune identificată de E. Comșa și C. Kacsó. Întregul material se află la Muz. Baia Mare. Rapoarte preliminare cu privire la cercetările de la Oarța de Jos au fost prezentate la Sesiunea științifică de rapoarte de la București (martie 1978) și Oradea (martie 1979).

²² Așezare descoperită de C. Kacsó în anul 1977. Materialul la Muz. Baia Mare.

²³ Așezare descoperită în anul 1975 de C. Kacsó. Materialul la Muz. Baia Mare.

la suprafață aparțin atât categoriei de ceramică grosolană, cât și celei fine. Ornamentația lor constă din striuri, motive geometrice excizate-incizate, motive în relief (Fig. 2/15—30).

În afara descoperirilor făcute în cele 10 localități prezentate, n-ar fi exclus ca și alte puncte din depresiunea Sălajului, menționate în repertoriul arheologic a lui M. Roska²⁴, să aparțină tot epocii bronzului.

În lipsa unor materiale ce datează din perioada timpurie a epocii bronzului, exceptînd poate pe cele de la Cehu Silvaniei, nu se pot face nici un fel de precizări cu privire la apartenența culturală a depresiunii Sălajului în primele secole ale mileniului II î.e.n. Se pare că și acest teritoriu, ca de altfel întreaga regiune nord-transilvăneană, a fost mai slab populată la începutul epocii bronzului, la fel ca și în perioada precedentă, din care nu este cunoscută decît o singură stațiune — cea de pe *Măgura-Oarța de Sus*, unde au fost găsite urme ale culturii Coțofeni²⁵.

Cele mai timpurii descoperiri sigure de epoca bronzului din depresiunea Sălajului aparțin culturii Wietenberg. Materialele găsite pînă acum aparțin în exclusivitate fazei a doua a culturii, dar, foarte probabil, cercetările viitoare vor permite identificarea și aici a fazei Wietenberg I, mai ales că într-o zonă imediat învecinată, cea a platformei Sălăjene marginale, este prezentă această fază²⁶.

Stațiunile Wietenberg de la Nadiș, Oarța de Sus și Oarța de Jos extind spre Nord-Est limita cunoscută a ariei de răspîndire a culturii. Ceramica găsită în aceste stațiuni are corespondențe pînă la identitate cu descoperirile de la Derșida, nivelele 2—3²⁷, Bădeni²⁸, Palatca²⁹, Boiu (jud. Mureș)³⁰, Sf. Gheorghe-Bedeháza³¹, Ghirbom³² etc. Acest fapt demonstrează din nou caracterul unitar al culturii Wietenberg, la nivelul fazei a doua a evoluției sale, pe spații întinse.

Faza Wietenberg II este datată de N. Chidioșan în perioadele Reinecke Bronz B₁—B₂, fiind considerată tributară unor puternice influențe venite din cercul de cultură miceniană³³. Deși nu toți cercetătorii problemei sînt de acord cu această datare³⁴, ea este foarte probabil justă, avînd în vedere faptul, relevat mai recent și de A. Vulpe³⁵, că influențele miceniene, raportabile la perioada mormintelor-put, se constată în culturile epocii bronzului carpato-danubian ce pot fi sincronizate cu etapa Wietenberg II (culturile Monteoru I

²⁴ M. Roska, *op. cit.*, p. 304, nr. 72 (Verveghiu); p. 196, nr. 56 (Deleni); p. 65, nr. 16 (Dobrin); p. 173, nr. 166 (Mineu).

²⁵ E. Comșa și C. Kacsó, *op. cit.*, p. 51, fig. 2 și 3.

²⁶ N. Chidioșan, în *Dacia*, N.S., 12, 1968 p. 155 sqq.; idem, *Cultura Wietenberg la Vest de Munții Apuseni* (rezumatul tezei de doctorat), Cluj-Napoca, 1979.

²⁷ Idem, în *Dacia*, N.S., 12, 1968, fig. 7—8.

²⁸ Gh. Lazarovici — Z. Milea, în *Acta MN*, 13, 1976, pl. XVII.

²⁹ T. Soroceanu, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, pl. III.

³⁰ T. Soroceanu, Gh. Lazarovici, E. Amlecher, M. Mureșan, în *Marisia*, 7, 1977, pl. XXII.

³¹ K. Horedt, în *Materiale*, 2, 1956, fig. 10/10.

³² I. Al. Aldea, în *Apulum*, 13, 1975, pl. I; II/1, 3; III/1, 3, 6, 12, 13.

³³ N. Chidioșan, *Cultura Wietenberg la Vest de Munții Apuseni*.

³⁴ H.—G. Hüttel, în *Germania*, 1978—2, fig. 1 (tabelul sincronic).

³⁵ A. Vulpe, în *Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Univ. Frankfurt a.M.*, 1977, p. 101 sqq.

a II-a, Tei II—III, Otomani II etc.) și că o serie de bronzuri găsite în așezările acestei etape aparțin perioadelor menționate³⁶.

După faza a doua, cultura Wietenberg cunoaște încă două faze evolutive³⁷. Acestea lipsesc însă din depresiunea Sălajului, locuirea de aici fiind succedată de locuirea Suciului de Sus.

Descoperirile Suciului din depresiunea Sălajului permit o cunoaștere mai exactă a ariei de răspândire a culturii, aceasta fiind mult mai extinsă decât se credea pînă nu demult³⁸. Trebuie să precizăm că se cunosc acum stațiuni Suciului chiar mai la Sud de depresiunea Sălajului, în special în apropiere de valea Someșului (Mesteacăn, Gîrbou, Jibou și altele). Foarte probabil, extinderea culturii Suciului de Sus spre Sud s-a petrecut treptat, astfel că nu toate așezările din aria sudică sînt contemporane.

Succesiunea culturală Wietenberg II—Suciului de Sus în depresiunea Sălajului este clar ilustrată de stratigrafia așezării de la Oarța de Jos, unde — așa cum am arătat mai sus — nivelele ce aparțin celor două culturi se suprapun.

Fără să discutăm acum diferitele alternative de interpretare a stratigrafiei surprinse la Oarța de Jos, menționăm doar că ea indică în mod convingător că începuturile culturii Suciului de Sus, cel puțin în depresiunea Sălajului, sînt posterioare fazei Wietenberg II, prima sa etapă de evoluție aici fiind sincronă cu faza Wietenberg III.

Deși se pot presupune anumite influențe Wietenberg asupra formelor și tehnicilor de decorare ale culturii Suciului de Sus, celor două culturi, vecine un anumit timp în regiunea platformei Sălăjene, granița dintre ele constituind-o foarte probabil piemontul Sălăjan, le lipsesc importurile reciproce. S-ar părea că aceste culturi se găseau pe poziții de adversitate una față de alta. Totuși, așezările lor sînt neîntărite, iar majoritatea locuirilor Suciului se află pe poziții puțin avantajoase din punct de vedere al apărării lor, fiind plasate pe dealuri cu pante line, în apropierea unor văi mici, ușor de forțat de un eventual atacator.

Sfîrșitul culturii Wietenberg în zona văii Crasnei a fost determinat de pătrunderea dinspre Vest a unei culturi de mixtură, formată din elemente Otomani tîrzii și elemente tumulare (Otomani IV—Hajdubagos). Relațiile dintre această nouă cultură și cultura Suciului de Sus par să fi fost mult mai strînse. Acum apare și pe platforma Sălăjană marginală, împreună cu materialele

³⁶ N. Chidioșan, *op. cit.* Săpăturile recente de la Boiu (jud. Hunedoara) au demonstrat că sabia cu limbă la miner descoperită mai demult în această localitate (v. I. Nestor, în *Sargetia*, 1, 1937, p. 155 sqq.) provine dintr-o așezare Wietenberg II, cf. I. Andrișoiu, *Considerații privind cercetările arheologice recente în așezarea aparținînd epocii bronzului de la Boiu*, comunicare la Sesiunea științifică a muzeului din Deva, 16—17 noiembrie 1979.

³⁷ K. Horedt, în *StCom Brukenenthal*, 13, 1967, p. 138; N. Chidioșan, *op. cit.*; T. Soroceanu și M. Istrate, în *StCom Brukenenthal*, 19, 1975, p. 21 sqq.

³⁸ T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul României*, București, 1978, p. 64 consideră teritorii efectiv locuite de triburile Suciului în nord-vestul României doar cîmpia sătmăreană, Țara Oașului, bazinul Lăpușului și depresiunea Maramureșului.

³⁹ Descoperiri inedite la Crasna și Doh. Cercetări E. Lakó.

Otomanii IV—Hajdubagos, ceramică de tip Suciul³⁹. Aceași întrepătrundere culturală se constată și în așezările din jurul Careiului⁴⁰.

Din păcate, fazele evolutive ale culturii Suciul de Sus nu sînt încă îndejuns de bine conturate, părerile exprimate în această privință fiind destul de controversate⁴¹. Nici cercetările noastre de la Oarța de Jos, unde a fost descoperit stratul cel mai gros din cîte se cunosc în aria culturii, n-au putut elucida încă în mod satisfăcător această problemă. Cert este însă că în cadrul ceramicii Suciul apar destul de timpuriu forme și elemente decorative — fațetarea marginilor, proeminențe hipertrofiate, caneluri semicirculare în jurul proeminențelor etc. — ce vor caracteriza și etapele cronologice mai recente.

Pe baza cercetărilor de la Lăpuș s-a putut conchide că modificările în structura ceramicii, la limita dintre bronzul tîrziu și Hallstattul timpuriu, în depresiunea Lăpușului, nu își au cauza în restructurări sau schimbări de ordin demografic, o parte din noile elemente avîndu-și originea în evoluția ceramicii Suciul, o altă parte fiind adoptate sub impulsul unor influențe externe. În cadrul necropolei de la Lăpuș au fost descoperiți tumuli ce au în inventar în exclusivitate ceramică cu decor Suciul (faza Lăpuș I) și tumuli cu ceramică arsă negru în exterior, roșu în interior, avînd decor canelat, care apare însă întotdeauna în asociere cu vase de tip și decor Suciul (faza Lăpuș IIA și IIB). Prima dintre fazele necropolei a fost datată, pe baza pieselor de metal, în perioada Reinecke Bronz D, faza Lăpuș IIA la limita dintre Bronz D și Hallstatt A₁, iar faza Lăpuș IIB în Hallstatt A₁⁴².

Un proces de evoluție similar cu cel din depresiunea Lăpușului s-a petrecut și în depresiunea Sălajului. În acest sens, alături de dovada poate mai puțin sigură a prezenței în majoritatea așezărilor Suciul a ceramicii canelate, negre-roșii, convingătoare este cercetarea efectuată într-unul din tumulii necropolei de la Bicaz.

Din motive obiective, săparea integrală a tumulului, care are un diametru de aproape 50 m, n-a putut fi realizată, din această cauză rezultatele obținute în privința construcției tumulare sînt doar parțiale și necesare de a fi verificate.

Totuși, s-a putut constata că tumulul a fost ridicat în două etape. În prima s-a ridicat o movilă mică, cu înălțimea în centru de 1 m. Această movilă n-a conținut inventar arheologic. La marginea ei sudică s-a depus o cantitate foarte mare de oase calcinate și resturi de ardere, în primul rînd cărbune. Oasele provin toate de la animale incinerate. Odată cu depunerea oaselor și a resturilor de ardere, în centrul movelei mici s-a practicat o groapă. Dimensiunile sale n-au putut fi încă stabilite, adîncimea la care s-a ajuns în săpăturile din 1978 fiind de 5,80 m față de înălțimea actuală a tumulului, fără a se ajunge la fundul ei. În groapă au fost găsite cantități mici de ceramică

³⁹ I. Nemeti, în *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 106 sqq., fig. 6—11; T. Bader, *op. cit.*, p. 56, pl. 30—31.

⁴¹ A. Vulpe, în *Dacia*, N.S., 19, 1975, p. 73; T. Bader, *op. cit.*, p. 73 sqq.

⁴² C. Kacsó, în *Dacia*, N.S., 19, 1975, p. 45 sqq; idem, *Nordul Transilvaniei în perioada tîrzie a bronzului — Hallstattul timpuriu*, comunicare la Colocviul *Cultura și istoria tracilor de nord de pe teritoriul României*, București, 6—7 decembrie 1979.

fragmentară. După umplerea gropii s-a trecut la cea de a doua etapă de ridicare a tumulului, acoperindu-se movila mică și depunerile aflate la marginea ei cu o cantitate foarte mare de pământ, în care sporadic, cel puțin în porțiunea săpată de noi, au mai fost depuse fragmente ceramice. Nefiind găsite oseminte umane, nu putem preciza deocamdată caracterul și destinația construcției. Este însă de presupus că mormântul sau mormintele umane se găsesc într-o porțiune a movilei nesăpată încă.

Materialul arheologic descoperit în tumul este destul de sărăcăcios. Printre depunerile aflate la marginea movilei mici au fost găsite cinci fragmente de psalii din corn de cerb. Ele sînt decorate cu registre de triunghiuri simple sau combinate, întrutotul identice cu cele de pe vasele Suciu. Cele mai multe din fragmentele ceramice, atît din mantaua movilei mari cît și din groapă, aparțin unor vase de mari dimensiuni de culoare neagră în exterior, roșie în interior, unele ornamentate cu caneluri late, altele cu motive geometrice excizate-incizate. Au fost găsite și cîteva fragmente de strachină decorate cu striuri și motive în relief.

Inventarul tumulului de la Bicaz indică în mod clar că el aparține aceluiași aspect cultural ca și tumulii necropolei de la Lăpuș, deși față de acestea prezintă o construcție într-o anumită măsură deosebită. Primul dintre tumulii cercetați la Bicaz este contemporan cu tumulii fazei a doua a necropolei de la Lăpuș, foarte probabil însă că cercetările viitoare vor evidenția și la Bicaz movile funerare paralele din punct de vedere oronologic cu faza Lăpuș I.

Dezvoltarea accelerată a comunităților Suciu, atît în depresiunea Lăpușului cît și în depresiunea Sălajului, s-a datorat în bună parte însemnatelor resurse naturale pe care le stăpîneau și a căror exploatare intensificată a început în perioada tîrzie a bronzului. S-a creat acum o înfloritoare metalurgie, cu mari ateliere de topire și prelucrare a bronzului. Unul din aceste ateliere se afla cu siguranță în zona Bicazului. Cele două mari depozite de bronzuri descoperite în această localitate, foarte aproape de necropola tumulară, dar și de așezările de la *Oul Făgetului*, *Mînzata* și *Certeze*, conțin un număr însemnat de turlte și obiecte destinate retopirii, acestea reprezentînd dovezi certe de activitate metalurgică locală.

Depozitele de la Bicaz se datează în perioada Hallstatt A₁. Prin greutate și număr de piese, ele sînt cele mai mari descoperiri de acest fel din nord-vestul României. Între momentele de depunere ale lor presupunem un anumit decalaj de timp, depozitul Bicaz I considerîndu-l ceva mai vechi decît depozitul Bicaz II⁴³.

Cele două depozite conțin un număr însemnat de obiecte care au analogii pînă la identitate cu piese din depozitele perioadei precedente. Acest fapt relevă din nou o dezvoltare a culturii materiale neîntrerupte în perioadele Bronz D-Hallstatt A₁ în nordul Transilvaniei, fenomen observat și în alte teritorii transilvănene⁴⁴.

⁴³ Idem, în *SCIVA*, 31, 1980 (sub tipar).

⁴⁴ T. Soroceanu, *Cultura Mureș* (rezumatul tezei de doctorat), Cluj-Napoca, 1978; T. Bader, *op. cit.*, p. 108.

Recepționând diverse influențe externe, care au dus, alături de formele, tehnicile decorative și motivele ornamentale locale, la elaborarea unui reper-toriu ceramic propriu, populația zonelor Lăpuș—Sălaj a influențat în ace-lași timp dezvoltarea regiunilor învecinate, în acest fel contribuind la procesul de uniformizare a ceramicii pe spații mai largi și la geneza unor aspecte cu manifestări în parte identice de la Tisa superioară pînă la Nistrul superior în cursul perioadei Hallstatt A₁.

Cercetările desfășurate pînă în prezent în depresiunea Sălajului nu pot lămuri problema proceselor istorice petrecute aici după perioada Hallstatt A₁. Foarte probabil, necropola de la Bicaz, la fel ca și necropola de la Lăpuș, își încetează existența pe la sfîrșitul Hallstattului A₁. Lipsind orice fel de prezențe hallstattiene mai recente, se poate presupune că depresiunea Sălajului devine pentru un anumit timp o zonă mai puțin locuită. Depopularea sa s-a putut produce eventual datorită unor schimbări a condițiilor ecologice și de activitate economică.

CAROL KACSÓ

ENTDECKUNGEN DER BRONZEZEIT IN DER SÄLAJ—NIEDERUNG

(Zusammenfassung)

Die frühesten Entdeckungen der Bronzezeit welche bis jetzt in der Sălaj-Niederung ermittelt wurden, gehören der II. Phase der Wietenberg-Kultur an. Die jüngst entdeckten Siedlungen von Nadiș, Oarța de Sus und Oarța de Jos erweitern gegen Nord-Osten die bisher bekannte Verbreitzungszone der Wietenberg-Kultur.

Die II. Phase der Wietenberg-Kultur in der Sălaj-Niederung ist durch die Suciu de Sus-Kultur abgelöst worden, so wie es die Stratigraphie der Siedlung von Oarța de Jos beweist, wo sich die Schichten der beiden Kulturen überordnen. Es ist nun offensichtlich dass, wenigstens in diesen Gebieten, die Anfänge, der Suciu de Sus-Kultur der II. Phase der Wietenberg-Kultur nachfolgen, da ihre hiesige erste Entwicklungsetappe gleichlaufend mit der Wietenberg III Phase ist.

In der späten Bronzezeit-Anfang der ältern Hallstattzeit, ist die kulturelle Entwicklung der Sălaj-Niederung identisch mit jener der Lăpuș-Niederung, so wie dies die Funde in einem der Hügel der Nekropole von Bicaz beweisen, wo zweifarbige Keramik -aussen schwarz, innen rot — und verziert mit breiten Kanneluren, gemeinsam mit einer mit geriefelten-gekerbten Motiven der Suciu de Sus-Kultur verzierten Keramik erscheinen. Hier wurden auch fünf Fragmente von aus Hirschhorn verfertigten Trensenknebel gefunden, die gleichfalls mit Suciu-Motiven verziert waren.

In der Nähe der Nekropole von Bicaz wurden in den Jahren 1977 und 1978 zwei Hortfunde entdeckt, welche der ältern Hallstattzeit (HA₁) angehören. Diese Funde sind durch ihr Gewicht und Anzahl der Stücke, die grössten welche im Nord-Westen Rumäniens bis heute entdeckt wurden.

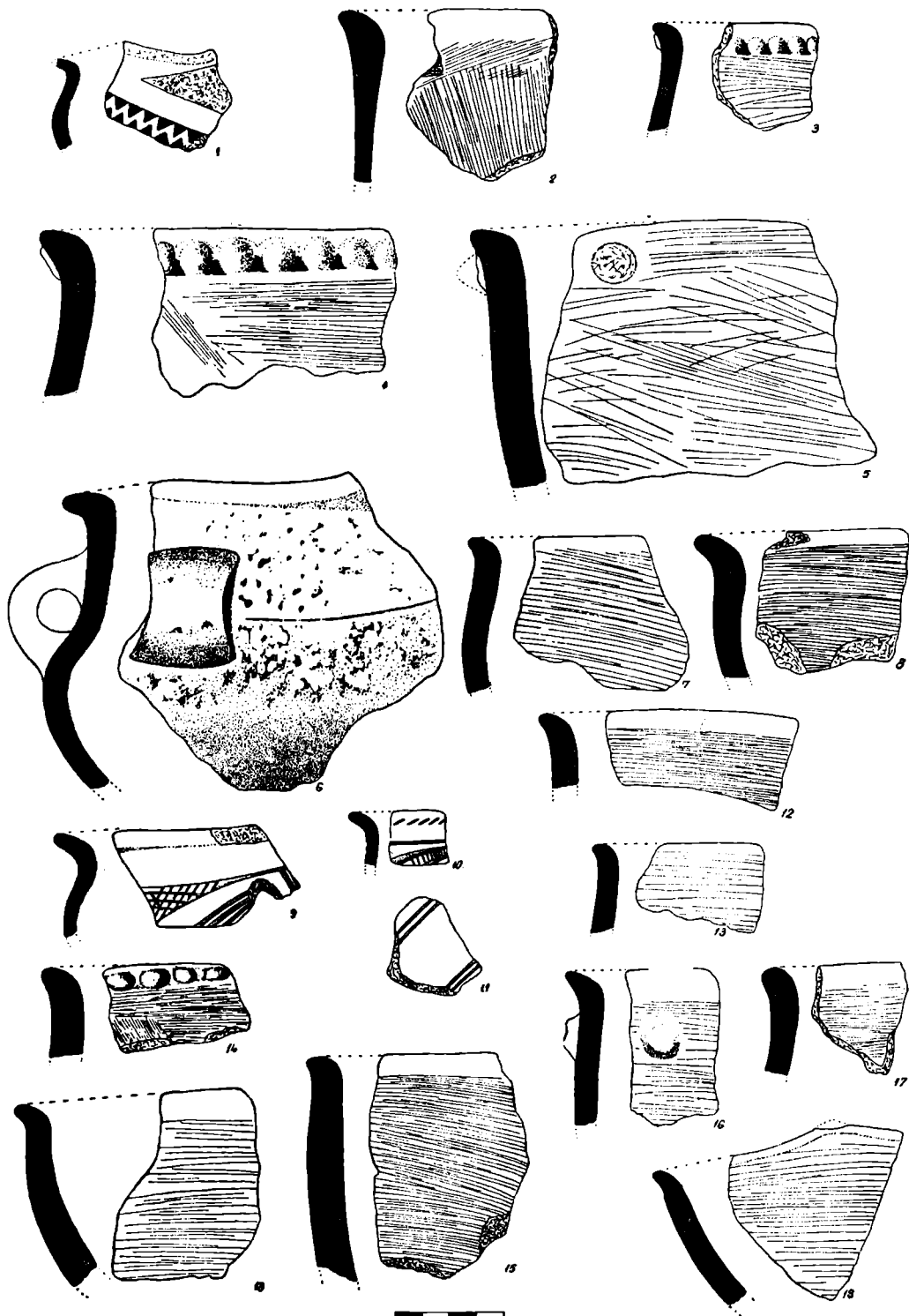

Fig. 1. 1-8. Siderite, 9-10. Bulgari.

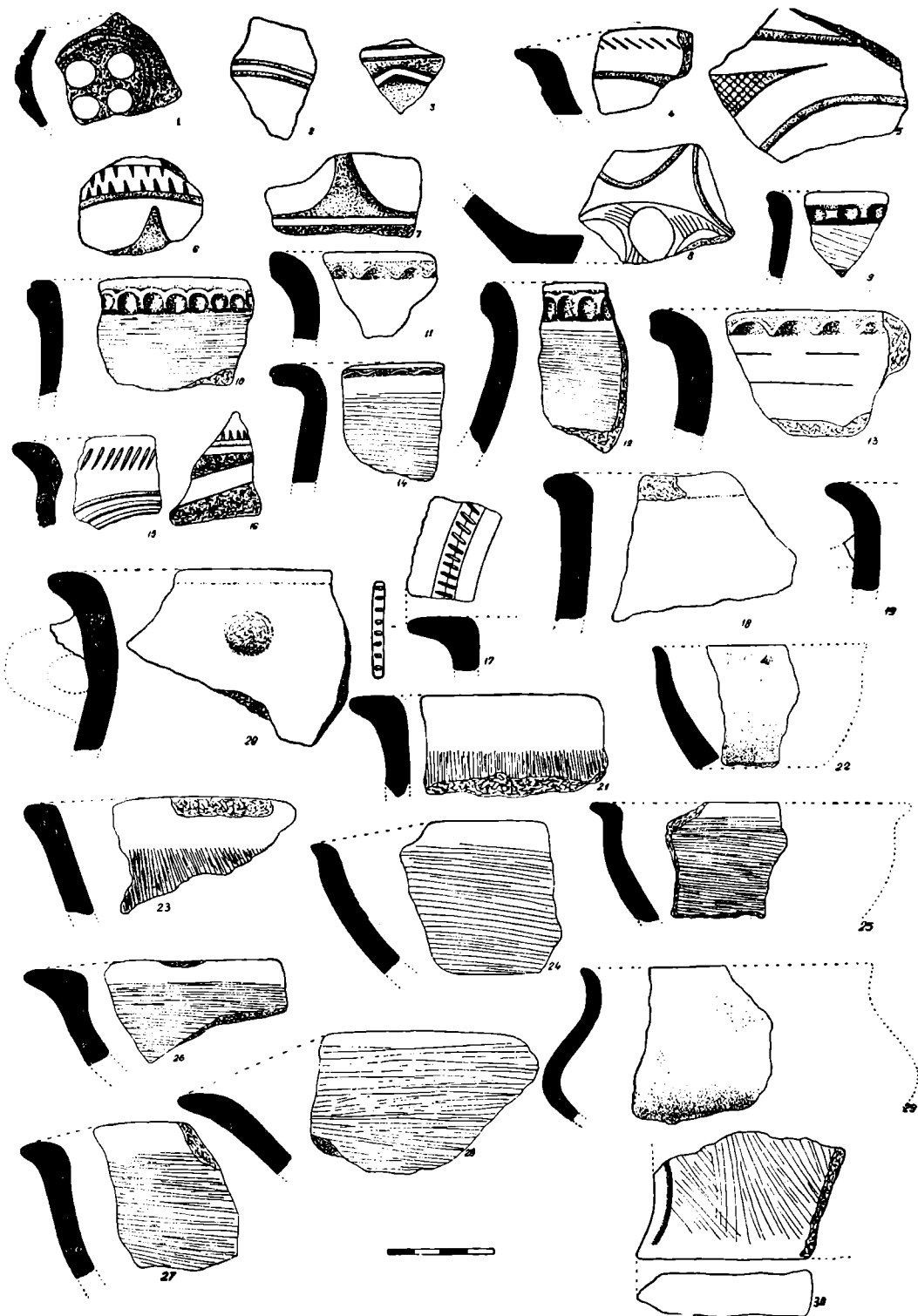

Fig. 2. 1—14. *Orta de Salsu*, 15—30. *Arinisi*.